

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 28 (1941)

Artikel: Avat Pieder de Pultengia (1402-1438)
Autor: Müller, Iso / Pelican, Blazer
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882311>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 18.02.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Avat Pieder de Pultengia

(1402—1438)

da P. Iso Müller

translatau da Sur Balzer Pelican

La tgina della famiglia ministeriala de Pultengia, oriunda de Mustér, fuva il casti de Pultengia en Tujetsch, baghegiaus entuorn igl onn 1200. Sias melancolicas ruinas regordan aunc oz de pumpa stulida e gloria passada. Durent «il temps de sgarschur» senza imperatur, ei la muntada dils nobels u cavaliers carschida. Per part eran ei temi castellans de rapina. El decuors dil 13/14. tschentaner han ei era acquistau influenza predominanta enta Tujetsch ed ell'entira Cadi. Grazia a lur situaziun e sedia feudala fuvan ils nobels de Pultengia ils fatgs mediaturs denter Ursera e la Cadi, denter il Rein e la Reuss. Sil pli tard dapi il 14. tschentaner havevan ei possessiuns ad Ursera sezza. Igl onn 1363 fuva schizun Duri de Pultengia mistral d' Ursera. Alla fin dil 14. tschentaner ha denton la veglia splendor della famiglia entschiet a sblihir. Clau, il bab digl avat Pieder, ha vendiu 1377 ils beins de Schlans;

Cilia, la sora digl avat, ha alienau ils 23 de schaner 1402 il bein de Ragisch (Wurtzenstein) sper Mumpe-Medel. En quella burgameina compara Pieder per l'emprema ga sco ugau de sia sora Cilia e sco avat de Mustér. Gia 1398 havein nus entupau el alla cumpra della vischnaunca de Tenna, sco Custos della claustra e representant digl avat Gion, dil qual el fuva il maun dretg. Sco indigen ha el scochemai continuau la politica concilionta ed indulgenta de siu grond predecessur avat Gion de Glion (1367—1401). Perquei ha el 1404 vendiu l' alp Pazzola als vischins de Medel per in tscheins annual de 4 «schillings» caschiel sil di de s. Martin. Sch' il tscheins vegn buca pagaus, ha igl avat il dretg de pretender il dubel dil tscheins annual. De pesar il caschiel ha il salter de Medel.

Dil tuttafatg niev ed agen ei la politica amicabla d' avat Pieder de Pultengia cun la Confederaziun. En quei risguard ha el cumpletau excellentamein la politica retica de siu predecessur. Al sistem d' allianza d' anno 1395 a Glion, ha el aschunschiu il sistem d' assicuranza, sch' ins astga duvrar ina expressiun de Bismark. Igl ei ver ch' igl avat ei alla entschatta vegnius suspectaus per adversari della Confederaziun. Anno 1403 han numnadamein ils de Sviz fatg in patg culs Appenzellès per proteger quels encunter ils Songaglies ed Austriacs. Quei mument enquera Habsburg de crear in' alianza encunter Sviz e de gudignar per sesez igl uestg de Cuera ed igl avat de Mustér. Enderschend ils de

Sviz quell'as tentativas, fan ei en ina brev grevas reproschas agl avat Pieder. La risposta de quel exist' aunc. Ella ei datada dils 5 de mars 1403, pia per cerca dus meins avon la victoria dils Appenzelles a Vögelinsegg. En tun ualti recent declara igl avat, ch'el seigi bein vegnius dumandaus dals ambassadurs austriacs, mo che ni el ni il Cumin della Cadi hagien serrau ina ligia cull' Austria e vegnien era mai a serrar ina tala. Els veglien s' alliar cun negin sil mund, deno culs de Sviz. Il patratg final della risposta ei sco in sarament che maunca buca de grondezia historica: «Nus lein haver sin tiara negin auter signur che Niessegner!» Quella risposta secatta aunc oz egl archiv federal a Sviz, vengonza de vegnir conservada denter las veglias burgameinas della Confederaziun. Avat Pieder sez aveva cussegliu als de Sviz de tener ella per impegn.

Murend 1403 Galeazzo Visconti a Milaun, era il ducadi de Milaun per ir en farcaglia. Ils signurs de Sax-Mesauc han occupau Blinzuna e Blenio, ils Urans la Leventina. Aschia ei la via dil Munt Avellin (s. Gotthard) vegnida pli e pli en dominonza dils Confederai. Perquei ei avat Pieder seschaus en pli intimas e stretgas relaziuns cun quels. Anno 1407 cumpra el ad Altdorf ina casa ed ina cuort per 330 glivras uranesas. Probablamein per cumpletar quella staziun uranesa, ei fors' aunc d' avat Pieder de Pultengia sez la schinumada «Casa de Mustér» a Lucerna vegnida erigida. Aunc il medem onn 1407 ha igl avat obteniu dals Urans il dretg de

vischinadi. Quei ei bein buca d'aventau ton per beinvuglientscha sco culla finamira de metter tiarms alla carschenta pussonza abbaziala egl Uri. Han ei gie stabiliu en la burgameina de vischinadi ch' igl avat astgi buca posseder sin intschess uranes beins per pli che la valeta de 500 glivras. Medemamein han ei spladiu ad el tutta art e part dellas alps uranesas. Quei era mo l'entschatta d'aunc pli grondas strinschidas. Suenten l'occupaziun della Leventina (1403) fuvà la via dil Munt Avellin naven da Fliela tochen Lodrino en mauns uranès. Ei muncava sulettamein il tschancunet: Ursera. Encugnada encunter miezdi e mesanotg quasi denter pella e pisun, aveva Ursera buc autras letgas che de sealliar 1410 cun Uri entras in contract de vischinadi, denton sco member adual e buca subordinau. Aschia ei la val d'Ursera s'allontanada aunc pli lunschdall'abbazia de Mustér, suenter che gia l'immigraziun dils Vallesans ad Ursera egl 11/12. tschentaner aveva giu tratg ina lingia de separaziun sil Cuolm d'Ursera e suenter ch' ils d'Ursera fuvan politicamentein i tut atgnas vias dapi il 13. tschentaner. (1283 aveva Habsburg obteniu l'ugadia d'Ursera, 1317 fuvà in Uranès subugau, 1382 survegn Ursera dal retg Wenzel la brev de libertad.) La guardia dil Gotard steva buca pli ell'enzenna della Crusch de Mustér, mobein el segn dil bov ded Uri. El patg de vischinadi de 1410 ha Ursera bein resalvau ils dretgs dell'abbazia. Mo facticamein dava ei tonaton bia vischins d'Ursera che cartevan ch' ils dretgs della claustra seigien ussa

liquidai. Igl avat ha giu de far de conventscher quels d' Andermatt de ses dretgs. Pér 1425 ein las duas partidas puspei vegnidas perina. Ils d' Ursera sa-vevan puspei eleger sezs lur mistral, mo quel stueva mintgamai serender a Mustér per obtener dagl avat «uffeci e dicasteri». Persuenter surdava il mistral agl avat in pèr vons alvs. Sin s. Martin stuevan ils subdits pagar il tscheins de lur beins. Per incassar quel tarmetteva la claustra in agen ufficial ad Ursera, al qual il mistral haveva ded esser gi-deivels, secapescha encunter commensurada boni-ficaziun. Sch' in pagava buc il tscheins enteifer treis dis suenter la vegnida digl ufficial, haveva el de star neu per donn e cuost de quel. Nunallegaus ella brev de 1425 era il dretg della claustra de pre-sentar il plevon d' Andermatt. Mo quei usit ei mai vegnius contestaus da quels d' Ursera. Denton ei la connexiun ecclesiastica denter Ursera e Mustér buca stada uerta de strenscher e rinforzar ils ligioms politics e territorials. Cul patg de vischinadi de 1410 sevolva la daditg tudestgada Val d' Ursera cullas undas della Reuss encunter Altdorf, la reto-romontscha Val Tujetsch cullas undas dil Rein en-viers Mustér. Il stat dil Lucmagn perda sia ante-riura provinzia e confinescha alla greppa dil Six Madun. Mo la regurdientscha dils de Pultengia sva-nescha mai ord la historia d' Ursera. Schegie ch' il discuors romontsch digl avat el senn de Caspar Muoth en siu «Cumin d' Ursera» ha mai giu liug ad Ursera, essend la vallada gia daditg tudestga, ei

igl avat de Tujetsch tonaton sefatgs fetg meriteivels per las relaziuns cun Mustér ed ha spindrau ad Ursera quei che fuva aunc de spindrar. La finfinala eran las raschuns geograficas ed economicas pli fermas che las ecclesiasticas e politicas. Dapi ch' il pass dil Gottard ei vegnius en flur, era ei mo ina damonda dil temps, che la Val d' Ursera sefetschi independenta e sesparti dal stat claustral de Mustér.

In grond meret d' avat Pultengia ei l' amplifiaziun e renovaziun della Ligia de Glion de 1395. Eifer la venerabla miraglia digl emprem marcau sper il Rein ein 1395 s' alliai igl avat de Mustér, il baron de Razen ed il cont de Sax-Mesauc cullas vischnauncas (cumins = Hochgerichte, valladas) de Mustér, (pia della Cadi) e della Lumnezia. Exactamein sco la Confederaziun svizzerà ei 1291 naschida allas rivas dil Lag dils quater Cantuns, aschia ha era la confederaziun grischuna priu origin allas frestgas rivas dil giuven Rein. Cheu sco leu ina ligia cuzzonta, illimitada, perpetna. La vart tipica della Ligia de Glion fuva l' alianza denter signurs e pievel, de sum e dem, semeglientamein sco la Confederaziun dils 8 loghens denter ils marcaus e las tiaras. La nova ligia de Glion ha spert conquistau contrada per contrada: 1395 s' alliescha la Foppa, ton sco ella apparteneva als conts de Werdenberg-Sargans, 1399 il segneradi de Trin, che apparteneva als conts de Werdenberg-Heiligenberg, 1400 Valrein, 1406 ei era Schons s' alliaus transitoriamein. Mo 1412–1419 ein ils caposignurs della Ligia vegni

in davos l'auter. Igl avat de Mustér, che fuva anti-austriacs, ei vegnius en scarpanza cul barun de Razen, che teneva cull' Austria. Ils baruns de Razen sescagnavan medemamein culs conts de Sax-Mesau pervia de beins ella Foppa, che omisdus pretendevan. Ton che la Ligia de Glion era per ir en scalgias.

Igl ei il grond meret dil Tuatschin de haver spindrau la Ligia e renovau ed extendiu quella ils 16 de mars 1424 a Trun. Quei ei d'aventau sil plaz ordinari de dertgira sper la via imperiala, damaneivel digl ual spimont de Ferrera en in englar, l'enzenna caratteristica dil qual era in terment ischi. In mument veramein commemorativ eis ei stau, cura ch' ils representants de tontas dinastias e vischnauncas reticas han alzau il maun encunter tschiel clamond per perdetga «Diu ed ils sogns» de vuler renovar la Ligia per adina. Per redember meglier a futuras dispetas ei la gia existenta dertgira della Ligia vegnida cumpletada e remediada. Buca mo ils caus principals astgavan eleger in derschader, era Valrein pudeva eleger dus ed ils Libers de Lags in. Sche quels 6 derschaders vegnevan buca perina, savevan ei trer tier aunc 1—3 auters. Tgi che sesuttametteva buc alla sentenza maioralia de quels 9 derschaders stueva vegnir turzegiaus da tuts confederai. Il diember dils derschaders ei cuninaga carschius considerablamein. Gia 1438 ein 15 derschaders documentai. Alla testa de quels stava il cau-ligia. Ei fuva ina paralella cun Uri. Leu ein 15 derschaders

documentai già 1406. Aschia ha facticamein la Ligia Grischa survegniù nova veta e vigur. Cun raschun ha perquei era Trun e buca mo Glion la honur ded esser liug de fundaziun della Ligia Grischa. Aunc dapli! Anno 1395 han ins expressivamein concludiu de seradunar mintga 5 onns a Trun per renovar la ligia. Pia Trun e buca Glion fuvà il vuliu e desiderau simbol della Ligia Grischa. Ins vuleva tener las radunonzas sin tiara sontga della claustra de Mustér e buca sin territori dellas dinastias secularas. La renovaziun ed amplificaziun della Ligia de 1424, sut il maïestus ischi de Trun, han per tut avegnir predestinau quel sco simbol della Ligia. Igl ei e resta ver: «A Trun sut igl ischi nos babs ein serimnai...» Trun resta il sanctuari della libertad sursilvana. Mo per quei astga il meret d'avat Gion de Glion (1371–1402) buca vegnir sminuius. Glion e Trun ein las tginas della Ligia. Avat Gion ed avat Pieder ein omisdus babs della Ligia Grischa. Buca mo in ni tschel, mobein ton in sco l'auter!

La solemna renovaziun della Ligia de 1424 muntava per il Tuatschin la cruna de siu operar. Suenter quei eveniment era sia autoritad tala, ch'igl ei stau pér lu pusseivel ad el de sviluppar energicamein sia acziun politica sper las rivas dil Rein anteriur. Sut sia bitgetta ein per gronda part las difficultads denter ils commembers della Ligia vegnidas lugadas. Entras sia mediaziun ein aunc 1425 ils deivets dils baruns de Razen alla Ligia Grischa vegni liquidai.

Il medem onn ha avat Pieder reconciliau ils baruns de Razen ed ils conts de Sax-Mesauc. Quei onn ha el era — sco gia allegau — stipulau ils duers dils d' Ursera enviers Mustér. Suenter haver giu pacificau las rivas dil Rein, ha el era saviu empruar de reconquistar las rivas della Reuss.

Denton haveva igl uerbel Tuatschin buca embli-dau sia politica amicabile culla Confederaziun. Da miez october 1425 han 500 de Sviz fatg ina invasiun en la Val d' Eschen conquistond Domo d' Ossola, mo ein vegni tschinclai d' ina armada milanese. Sco de far de cuorer han ils auters Confederai festginau de purtar agid als de Sviz. Ils 10 de november han ils ded Uri, Sviz e Lucerna conquistau il marc au liberond ils tschinclai. Ils 12 de november arrivau ils Turitgès, ils 13 de november 700 guerriers de Pieder de Pultengia e della Ligia Grischa, ils 14 finalmein era ils Bernes e Soloturnes. Ils 16 de november ein tuts returnai a casa sur ils pass en nevada. Separticipond de quella expediziun guerila en Val d' Eschen a prò de Sviz, ha avat Pieder mussau als de Sviz, che havevan 1403, cun caschun dell' uiera appenzellesa, dubitau de sia fideivladad, che sia empermischun dada da lezzas uras, seigi buca stada mo ina frasa. El contract de pasch dils 4 cantuns cun Milaun d' anno 1425, ei perquei era igl avat vegnius compegliaus e consideraus quasi sco confederau affiliau della Svizzeria centrala. Cheurtras haveva Pieder art e part della libertad de dazi, stipulada per 10 onns, sill' entira via dil Gottard

entochen las portas de Milaun, per ir e returnar, per export ed import. A Biasca sbuccava gie la via dil Lucmagn en quella dil Gottard, aschia che la libertad de dazi muntava in considerabel success per Mustér. Dil reminent ha Pieder tuttavia buca negligiu il Lucmagn. 1406 ha el gie renovau in contract commercial cun Blenio. Plinavon ha el 1413 e 1431 hospitaui imperatur Sigmund, vegnius sur il Lucmagn, sco pelegrin en claustra. Per ventira ei il cumadeivel regent buca sefermaus ditg a Mustér; pertgei el garegiava splendidas perdanonzas, sco la cassa episcopala de Cuera ha malamein stoviu experimentar. Ei para denton ch'igl imperatur seigi vegnius hospitaui pulit a Mustér, silmeins anno 1431. Puplau ha el mo de buca haver survignu in letg sco sauda a Blenio. Ad avat Pieder caztgava ei buca fetg de dedicar siu temps ad aults honors. El leva survir al pievel. Anno 1427 fa el il mediatur denter quels de Schons ed ils conts de Werdenberg-Sargans. Ils de Schons han contonschiu lur independenza, mo stuevan pagar vinavon ils tscheins e las dieschmas. Era ils de Lags fuvan vegni en scarpanza cun lur signurs, ils conts de Werdenberg-Sargans. Principalmein entras intermediaziun d'avat Pieder han els 1428 pudiu secumprar liber dal domini dils Werdenberges per la summa de 300 renschs ded aur. Per far ton meglier la segira, han 1434 ils de Lags fatg prender si els dagl uestg de Cuera sco commembers della Casa de Diu. Persuenter han ei regalau agl

uestg il laghet sur il vitg, cun resalva ch' avat Pieder astgi pescar en quei lag, abundonts de peschs, cura ch' el vegli e schi ditg sco ei plaigi. Quei privilegi valeva denton mo per igl avat personalmein. Ses successurs pudevan guder quella favur mo cun expressiva lubientscha digl uestg sez. Quella pintga circumstanzia muossa co ils merets digl avat vegnevan preziai e renconuschi. Che Pieder de Pultengia fuva atgnamein il menader della Ligia Grischa documentescha la cunvegnientscha fatga 1427 entras sia mediaziun denter ils baruns de Razen ed ils paders de Faveras, che secattinavan pervia de beins e tscheins a Domat. Anno 1438 ha igl avat puspei presidiau ina dertgira che haveva de metter perina il cavalier Albrecht Tumb culs baruns de Razen, che fuvan els deivets tochen culiez.

Eis ei a vista de tontas mediaziuns stravagau de numnar avat Pieder de Pultengia il »retg nunen-corunau« della Surselva, naven da Rueras entochen Razen? Sias pacificaziuns fan endamen igl operar pacificont de siu grond predecessur avat Thüring d' Attinghausen-Schweinsberg (1327—53), che ha reussiu de lugar la dispeta de 200 onns denter Sviz e Nossadunnaun pervia della March. El ei veramein quel che ha eliminau ils scarpetschs e consolidau la Ligia Grischa. Avat Pieder ha aunc giu il confiart de ver 1436 a fundond la Ligia dellas 10 dertgiras. Sch' el ei era buca staus personalmein igl autur de quella, eis ella tuttina stada l'encoronaziun dil mcvin. ent communal, ch' el ha adina

promoviu el senn de siu grond predecessur. Mo quei che Pieder de Pultengia proseguiva senza calar, la uniun cun la Confederaziun, ei serealisau pér 1497, cura che la Ligia Grischa ei sco emprema dellas ligias reticas s' affiliada alla Confederaziun entras in patg perpeten. Senza avat Pieder fuss quei impurtont pass sil pli pauc s' entardaus per ditg e liung.

Ins s' imagina ordinariamein Pieder de Pultengia sco venerabel avat cun termenta barba e crusch tarlischonta. Muoth conta: »Agl avat la crusch tarlisch, sut la lada barba grischa.» Mo historiografs ed archeologs din a nus che las barbas fuvien da gliez temps ina raritad. Era arisguard siu num existan divergenzas. Ellas burgameinas originalas de 1419 e 1438 senumna el «Peter von Pultningen». Mo tgei emporta ei la finala ch' el hagi giu barba ni buc, ch' el seigi staus de Pultengia ni Pultnengia? Sia statura historica resta pressapauc quei ch' ella fuva: Pieder ei staus in grond avat. Nus havein forse repartiu ses merets empauet autruisa, accentuau sia politica onz federala che retica; mo cheutras attribuim nus gie ad el aunc pli vast horizont ed aunc pli fin senn politic.

Forsa ein ils duns economics d' avat Pieder aunc strusch vegni apprezzai sufficientamein. Ils Tuatschins ein glieud spargnusa. Avat Pieder fuva della medema era: in bien administratur e bab de casa. La curia papala ha incumbensau el 1404 de proteger dus cruschai de Zug encunter repressaris e 1405 in Turitges encunter l' usura de gedijs. Da

l'autra vart ha el 1417 renviau la damonda d'in collectader d'in papa cassaus dal concil de Constanza, che vuleva adispet far pagar suenter il tscheins che la claustra de Mustér fussi stada culponta a Roma sco claustra de patronat papal. — Dil concil de Constanza ei avat Pieder buca separticipaus ufficialmein, schegie ch'el po esser staus presents inaga ni l'autra. Il spargnus Tuatschin ei mintga cass senuspius dellas spesas unidas cun ina presentanza prenciabbaziala a Constanza. Il cuntrari ha igl uestg de Cuera, Hartmann de Werdenberg, fatg, che ei comparius leu ufficialmein. Significativ eis ei, ch'igl avat de Mustér ha saviu empristar daners agl uestg de Cuera, ch'ei vegni turnai pér suenter la mort de quel. Igl uestg apparteneva aunc alla generaziun postfeudala della Cuort burgognesa, ferton ch'igl avat aveva gia il spert mercantil dils marcaus talians della renaissance.

Pieder de Pultengia aveva tutta raschun ded esser spargnus, demai che la claustra piteva aunc fetg dil barschament de 1387. Mo per caussas pias aveva el tonaton cor e maun aviert. Probablamein ha el aunc restaurau in ton della baselgia de s. Maria e s. Pieder, ch'el ha fatg consecrar solemnamein dagl uestg de Sion Guglielm de Raron. Per esser preservaus da novs incendis entras urbida de s. Gada, ha el engrondiu totalmein siu sanctuari ch'existeva gia dapi igl 11. tschentaner sper il stradun dil Lucmagn. Alla cantunada nordorientala ha el erigiu in bi clutger de stil roman. Plinavon ha el fatg

alzar il curmal della baselgia, proveder quella cun in plantschiu de lenn ed in zenn gotic. In talentus pictur della Germania meridionala ha ornau il mir settentrional dil sanctuari cun ina colorusa retscha de stupents maletgs gotics ord la veta della gloriosa martra siciliana. Avat Pieder ha era fatg tagliar orda lenn ina biala statua della sontga cun vestgiu sularau, che ei aunc oz postada sigl altar lateral da vart seniastra. El ha medemamein fatg sculpar ina Madonna gotica cun cruna e scepter per la caplutta de Nossadunna sil Lucmagn. Cun tut esser spargnus semussava il Tuatschin adina generus per igl ornament dellas casas de Diu.

Cun quet giustificau san Tujetsch e la Cadi, la claustra e la Ligia Grischa era dacheudenvi pronunziar il num digl avat Pieder de Pultengia. El mereta ded esser e restar il simbol della libertad. Quei che renda el il pli simpatics a nus ei forsa siu pater-tgar svizzer ed antiaustriac. Ei para sco sch' el less aunc adina clamar a memoria sia parola: »Nus lein esser subdits a negin sin tiara, auter che a Diu!«

Fontaunas: Documentaziuns el concept pli extendiu „Die Entstehung des Grauen Bundes 1367—1424“. Zeitschrift für Schweiz. Geschichte 1941 (Lehmann & Co. Zürich). Plinavon la survista el „Bündner Monatsblatt“ 1941—1942. Concernent s. Gada, mira Zeitschrift für Schweiz. Archeologie und Kunstgeschichte 1941.